

SOCIALINĖS PAGALBOS TEIKIMO ETIKOS PRINCIPAI, GRINDŽIANTYS ŠIOS PAGALBOS VEIKSMINGUMĄ

Remigijus Oželis

Klaipėdos universitetas

Anotacija

XXI amžius skelbiamas žmogaus gyvenimo kokybės gerinimo laikmečiu. Gerinant žmogaus gyvenimo kokybę ypač svarbus socialinės pagalbos teikimas. Siekiant tinkamai teikti socialinę pagalbą, jos teikėjams privalu vadovautis etikos normomis. Etikos principų laikymasis yra socialinės pagalbos pagrindas, tai užtikrina jos veiksmingumą. Teikiant socialinę pagalbą gebėjimas etiškai elgtis yra pagrindinis klientams siūlomos paslaugos kokybės aspektas. Šiame straipsnyje išskirti etikos principai, susiję su pagarba, teisingumu, gynybiškumu.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: socialinė pagalba, socialinis darbuotojas, etika, žmogaus orumas, pagarba.

Abstract

The 21st century is proclaimed to be the era of enhancement of quality of human life. Providing of social assistance plays an important role in the improvement of the quality of human life. In order to ensure the appropriate social assistance its providers have to be guided by ethical norms. Adherence to the principles of ethics is the basis of social assistance which makes it even more effective. The ability to behave ethically while providing social assistance is the main qualitative aspect of the service for its clients. This article highlights those ethical principles which are connected to respect, justice and protection.

KEY WORDS: social assistance, social worker, ethics, human dignity, respect.

Įvadas

XXI amžiuje, atkreipiant dėmesį į kintančius visuomenės poreikius, socialinėse, edukacinėse, politinėse programose svarbiausiu tikslu ir uždaviniu tampa žmogaus gyvenimo kokybės gerinimas (Juozulynas ir kt., 2010, p. 141). Gerinant žmogaus gyvenimo kokybę ypač svarbus socialinės pagalbos teikimas. Kaip nurodo Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas (1998, str. 1), socialinės pagalbos teikėjas savo veikla turi siekti kliento ge-

rovės. Tad dabarties laikmečiu teikiant socialinę pagalbą skatinama ne tik suvokti biologinius žmogaus poreikius, bet ir pažinti psichologines, socialines bei dvasines asmens reikmes. Priimti socialinio darbo etikos kodeksai (žr. Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas, 1998; Socialinio darbo etikos normos ir principai, 1994) atskleidžia, kad socialinei pagalbai būdingas holistinis požiūris į žmogų, kurį galima nusakyti kaip „nuolankų ir tylų užuojautos kupino Dievo veido liudijimą“ (Benediktas XVI, 2011, p. II viršel.) šių dienų postmoderniam žmogui.

Socialinio darbo tyrėjai pripažįsta, kad socialiniams darbuotojams būtinas bent minimumas žinių, svarbesnių socialinio darbo įgūdžių, jiems būtina laikytis tam tikrų etikos principų ir paisyti vertybių (Bagdonas, 2001, p. 34; Banks, 2012, p. 39–41). Nurodoma, kad siekiant tinkamai ir veiksmingai teikti socialinę pagalbą, jos teikėjams privalu vadovautis etikos normomis. Akivaizdu, kad socialinis darbas glaudžiai susijęs su etikos principų laikymusi.

Atsižvelgiant į socialinės pagalbos poreikį mūsų visuomenėje, šia tema siekiama atskleisti socialinės pagalbos teikimo etikos principus, kurie užtikrina socialinės pagalbos žmogui veiksmingumą. Suvokimas, kad teikiant socialinę pagalbą reikia laikytis etikos principų, turėtų padėti socialiniams darbuotojams išlaikyti asmens orumą atitinkantį santykį su socialinės pagalbos gavėju. Kartu tai yra paskata socialinės srities darbuotojams išlaikyti etikos ir darbo santykį, neužmirštant, kad kiekvienas žmogus yra unikalus ir vertingas.

Tyrimo objektas – socialinės pagalbos teikimo etikos principai.

Tyrimo tikslas: aptarti socialinės pagalbos teikimo etikos principus, kurie pagrindžia pagalbos žmogui veiksmingumą.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) apibrėžti žmogaus asmens vertę;
- 2) aptarti socialinės pagalbos teikimo etikos principus;
- 3) atskleisti socialinės pagalbos teikimą, kaip gyvenimo kokybės gerinimą.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė ir sintezė.

Lietuvoje, remiantis paskelbtu Socialinio darbo etikos normų ir principų (1994) kodeksu, priimtas Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas (1998). Tyrime etikos principai bus aptarti, remiantis šiais kodeksais.

1. Žmogaus orumas socialinės pagalbos kontekste

Socialinio darbo Lietuvoje šaknys glūdi humanizmo filosofijoje, krikščioniško tikėjimo ir demokratijos idealuose. „Pagrindinė socialinio darbo idėja – ginti žmogų kaip individualybę ir vertybę, puoselėti jo teisę į apsisprendimą ir savirealizaciją“ (Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas, 1998, Pratarinė). Ginamas kiekvienas žmogus, nes vienodai svarbus visų žmonių orumas. Deja, dėl orumo sampratos kyla probleminių klausimų. Orumas suprantamas kaip žmogaus vertingumas, kylantis iš asmens gebėjimo tinkamai gyventi visuomenėje. Apibrėžiant *orumo* sąvoką, svarbu suvokti, nuo kokio jos požymio pradėtina ją aiškinti, siekiant išvengti metodologinio klaidžiojimo. Tai gali atskleisti pati nominalinė šio termino reikšmė. Žmogaus orumas įvairiose kalbose siejamas su žmogaus vertingumu. *Orumas* (lot. *dignitas*, angl. *dignity*) – vertingumas, kilni išvaizda, vertė. Lietuvių kalbos žodynai *orumo* nominalinės reikšmės neatskleidžia, bet ją, matyt, reikėtų sieti su asmens socialiniu pakylėjimu. *Orus* – nuo žemės pakylėtas, ore esantis, vadinausi, turintis individualų socialinio vertingumo laipsnį, kurio suvokimas leidžia jam vertybiškai pasikylėti visuomenėje (Vaišvila, 2005, p. 52). Požiūriai į orumą skiriasi iš esmės, atsižvelgiant į tai, kaip suprantamas jo šaltinis: jis kyla iš dieviškosios arba valdžios valios, žmogaus prigimties ar žmonių santykių. Taigi, atsižvelgiant į tai, pripažįstame teisės į orumą kilmę iš Dievo, biologinės žmogaus prigimties ar visuomeninių santykių kokybės, išsakome ne savo pasaulėžiūrinę poziciją, o požiūrį į žmogaus orumą, kaip moralinę, biologinę arba teisinę kategoriją. Teologinis ir biologinis požiūriai laikomi tradiciniais ir sutampa tokiais savo nuostatomis, kad orumas nepriklauso nuo paties asmens valios ir veiksmų, jo turinį sudaro biologinės žmogaus savybės, taigi, galima sakyti, jis ne socialinės prigimties. Teisę į orumą lemia gimimo faktas, o ne tam tikras socialinis vaidmuo. Teologiniam ir biologiniam požiūriams apskritai būdinga tai, kad orumas dėl atitinkamų žmogaus savybių laikomas žmogaus teisių pagrindu. Žmogaus teisė į gyvybę, sveikatą, laisvę, nuosavybę ir kt. suprantamos ne kaip priemonės kurti tam tikrą asmens vertingumą visuomenėje, bet kaip jau turimo vertingumo rezultatas. Jei *orumo* sąvoką etimologiškai aiškintume kaip „vertingumą“, žmogus minėtų sampratų atstovų būtų laikomas vertingu dėl įgimtų savybių: biologiniu po-

žiūriu dėl savo racionalaus proto ir kūrybinių sugebėjimų, teologiniu – dėl to, kad jis sukurtas pagal Dievo „paveikslą ir panašumą“ (Pr 1, 26). Todėl visų asmenų orumas yra vienodas, o kalbant apie teisę į orumą aiškinama, kad ji priklauso kiekvienam asmeniui iš prigimties, o ne dėl visuomenės pripažinimo (Venckienė, 2005, p. 93–95).

Kiekvienas žmogus yra orus, vertingas, kartu, kaip nurodo Socialinio darbo etikos normos ir principai (1994, Nr. 2.2.1), „unikalus, turintis savitas moralines nuostatas“. Taigi teikiant socialinę pagalbą į žmogų žvelgiama per etikos prizmę. Deja, yra įvairių etiką aiškinančių teorijų. Viena jų – *deontologija*, kurią galima apibrėžti kaip pareigos, gero darbo sąvoką. Deontologai tiesą traktuoja kaip svarbią, tinkamą visoms situacijoms. Jų teigimu, socialiniame darbe visada privalu laikytis tiesos, kaip pareigos. Pabrėžiama, kad socialinio darbo atlikėjas veikia skatinamas pareigos jausmo (Lawton, Cyster, 2005, p. 286). Iš tiesų socialinio darbo istorijoje galima atrasti nemažai sąsajų su *pareigos, nuolankumo* sąvokomis. Tai galima būtų laikyti deontologiniu požiūriu į socialinę pagalbą.

Nuo teisingo ar klaidingo žmogaus asmens orumo suvokimo priklauso ir socialinės pagalbos problemų sprendimas. Deja, šiandien gaji dualistinė antropologija, kai į žmogų žiūrima tik kaip į sąmoningą subjektą, kurio orumas priklauso nuo sugebėjimo apsispręsti, kitaip sakant, nuo sąmoningumo laipsnio ir gebėjimo savarankiškai tvarkyti savo gyvenimą (Narbekovas, 2004, p. 13–14). Kaip bežvelgsime į žmogų, etiniai sprendimai išlieka sudėtinė bet kurios socialinės pagalbos dalis. Kuriami etikos kodeksai ne kuria, bet išreiškia įsipareigojimus visuomenei profesiniame gyvenime. Kodeksuose minimos vertybės ir standartai ne tik gali lemti klientų pasitikėjimą, bet ir užtikrinti tinkamą moralinę atmosferą, kuri prisideda prie darbo atlikimo galimybių, skatina komandinį darbą ir tarpusavio supratimą (Didjurgienė, 2007, p. 18; Congress, 2000, p. 2–3).

Aptariant žmogaus orumą socialinio darbo kontekste, akcentuojama, kad socialinio darbuotojo paslaugos turi pasižymėti etiškumu ir remtis atitinkamomis vertybėmis (Banks, 2012, p. 17–18; Adomaitytė-Subačienė, 2015, p. 63). Socialinis darbuotojas, prieš akis turėdamas nelygstamą asmens vertę, turi „palaikyti nustatytą vertybių sistemą, laikytis etinių principų“ (Sociali-

nio darbo etikos normos ir principai, 1994, Nr. 3.6.1), nes paties „socialinio darbuotojo veikla turi aiškia paskirtį, yra turininga ir prasminga, nes čia siekiama padėti žmogui spręsti tiek materialines, tiek dvasines problemas, kylančias iš egzistencinio trūkumo išgyvenimo“ (Kavaliauskienė, 2008, p. 91). O ir paties egzistencinio trūkumo išgyvenimas veiksmingiau sprendžiamas, laikantis etikos principų.

2. Socialinės pagalbos veiksmingumą pagrindžiantys etikos principai

„Etinis sąmoningumas – būtina socialinio darbuotojo profesinės etikos dalis. Jo ar jos sugebėjimas etiškai elgtis yra pagrindinis klientams siūlomos paslaugos kokybės aspektas“ (Socialinio darbo etikos normos ir principai, 1994, Nr. 1). Taip nurodoma Tarptautinės socialinių darbuotojų federacijos 1994 m. priimtoje Socialinio darbo etinių principų deklaracijoje, kuria vadinuojamasi sprendžiant profesinės etikos problemas, kylančias socialinės veiklos procese. Remdamasi šia deklaracija, Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija 1998 m. parengė Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksą, kuriame nurodyta, kad pagalbą teikiantis socialinis darbuotojas turi pasižymėti dorovingumu, laikytis etikos principų (Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas, 1998, str. 1, 5). Pagrindinis socialinės pagalbos teikimo principas – klientai verti geriausios pagalbos, kokia tikėtai įmanoma, kad, atsižvelgiant į galimybes, jie galėtų patirti geriausios gyvenimo kokybės džiaugsmą. Socialinės pagalbos etikos principai pabrėžia, kad socialinė pagalba turėtų būti susijusi ne tik su sprendimų priėmimu, bet ir su tarpusavio santykių kokybe: tęstinumu, atvirumu, pasitikėjimu ir patikimumu (Kabašinskienė, 2005, p. 22; Congress, 2000, p. 2–3). Laikantis socialinės pagalbos etikos principų stengiamasi daryti gera; su klientu bendraujama teisingai ir atvirai; į jį ir jo šeimą žiūrima kaip į vieningą visumą. Teikiant socialinę pagalbą išlaikoma pagarba savarankiškumui (t. y. kliento prioritetams); atsižvelgiama į naudingumą (t. y. įvertinama pagalbos nauda); siekiama nepakenkti (t. y. įvertinamos kiekvieno sprendimo rizikos ir naudos). Svarbiausia tai, kad klientai, gaunantys socialinę pagalbą, turi teisę į didžiausią pasiekiamą žmogiškąjį orumą.

Jei teikiant socialinę pagalbą kyla klausimas, ką turėčiau daryti, tai reiškia, kad kilo etinė problema. Ji gali skatinti pasirinkti iš dviejų ar kelių alternatyvų. Alternatyvos pasirinkimas susijęs su etikos principų laikymusi. „Socialiniai darbuotojai priima etinius sprendimus ir jų laikosi“ (Socialinio darbo etikos normos ir principai, 1994, Nr. 2.2.12). Čia reikia pabrėžti, kad etinės problemos dažnai kyla bendraujant, bendraujant jos ir išsprendžiamos. Kasdien teikdami socialinę pagalbą darbuotojai gali geriau suvokti pagalbos būdus, kurie leidžia išsaugoti asmens orumą. Laikydami savo moralinių nuostatų socialinės pagalbos teikėjai išmoksta būti empatiški klientui, todėl ugdomi ir bendravimo su socialinės pagalbos gavėju įgūdžiai.

Pagrindinės socialinio darbuotojo vertybės nurodo socialinės pagalbos teikimo etikos principus, kurie grindžia pagalbos žmogui veiksmingumą. Todėl „socialiniai darbuotojai yra atsakingi už savo pačių etišką elgesį, savo praktikos kokybę, pastovų profesinių žinių ir įgūdžių tobulinimą“ (Didjurgienė, 2007, p. 25). Tad kokius galima skirti socialinės pagalbos teikimo etikos principus, kurie įgalintų veiksmingesnę pagalbą žmogui?

Toliau skiriami bendri socialinės pagalbos teikimo etikos principai, leidžiantys veiksmingai teikti žmogui socialinę pagalbą.

2.1. Pagarba

Pagarba yra pagrindinis ir privalomas socialinio darbuotojo socialinės pagalbos teikimo principas, nes „pagalba be pagarbos dehumanizuoja žmogų“ (Lawton, Cyster, 2005, p. 284). Kūrėjas mums patikėjo ginti ir puoselėti žmogaus orumą. Pagarba žmogaus asmeniui apima ir pagarbą iš jo, kaip kūrinio, orumo išplaukiančioms teisėms (Katalikų Bažnyčios Katekizmas, 2015, Nr. 1930). Žmogaus asmuo gerbiamas, laikantis principo, kad „kiekvienas privalo savo artimą, neišskiriant nė vieno, laikyti *antruoju savimi*, pirmiausia atsižvelgdamas į jo priemones, reikalingas gyventi oriai. Jokie įstatymai nepajėgs patys savaime pašalinti baimės, išankstinio nepalankumo, išpuikimo ir egoizmo, kliudančių kurti tikrai brolišką visuomenę. Tokią laikyseną įveikia tik meilė, kuri kiekviename žmoguje mato *artimą*, savo brolių ar seserį. Kuo žmogus kurioje nors gyvenimo srityje bejėgiškesnis, tuo svarbesnė tampa

pareiga veikliai patarnauti jam kaip artimui (Katalikų Bažnyčios Katekizmas, 2015, Nr. 1931, 1932), nes „kiek kartų tai padarėte vienam iš šitų mažiausiųjų mano brolių, man padarėte“ (Mt 25, 40).

Ta pati pareiga apima ir tuos žmones, kurie mąsto ar veikia kitaip nei mes. Evangelinė Jėzaus Kristaus žinia skelbia, kad reikia atleisti net ir nuoskaudas. Meilės – Naujojo Įstatymo – įsakymą jis išplečia ir visų priešų atžvilgiu, tai yra visų mums nepalankių žmonių atžvilgiu. Evangelijos dvasia suprstas išsivadavimas nesuderinamas su neapykanta priešui, kaip asmeniui, bet ne su neapykanta priešo daromam blogiui (Katalikų Bažnyčios Katekizmas, 2015, Nr. 1933). Visi žmonės, sukurti pagal vienintelio Dievo paveikslą, apdovanojami tokia pat protinga siela, turi vienodą prigimtį ir kilmę. Atpirkti Kristaus auka, visi jie pašaukti dalyvauti toje pačioje dieviškoje laimėje: tad jų visų orumas yra vienodas, visi nusipelno pagarbos (Katalikų Bažnyčios Katekizmas, 2015, Nr. 1934).

Socialinių darbuotojų profesiniai santykiai pagrįsti jų pagarba individualiam darbui ir žmogiškam orumui, o veiklos raida tęsiama bendradarbiaujant, priimant, laikantis konfidencialumo, sąžiningumo ir atsakingai sprendžiant konfliktus (Didjurgienė, 2007, p. 25; Reamer, 2013, p. 96–99). Tarp dalykų, kurie neturėtų trukdyti teikti pagalbą, yra tai, ar klientas yra mėgstamas, ir kiek socialinės pagalbos teikėjas jaučiasi atsakingas už kliento būklę (Levy, 2012, p. 19). Vienas pagarbos žmogui socialiniame darbe pavyzdžių yra žmogų apibūdinančių pavadinimų vartojimas. Ar nesilaikoma pagarbos, jei klientas pavadinamas, atsižvelgiant į jo padėtį, o ne vardu? Taip. Socialinės pagalbos teikėjo posakis „ateina degrada“ skamba taip, tarsi būtų kalbama ne apie žmogų, kurio būklė šaukiasi socialinės pagalbos. Nesant pagarbaus santykio, patekęs tarp socialinės pagalbos gavėjų klientas tampa pasyvus, pamažu gali išnykti ir orumo suvokimo jausmas, ypač jei jis jaučia stiprią vidinę kenčią ar patiria didelę baimę (Lawton, Cyster, 2005, p. 284).

Pagarba lemia pasitikėjimą. Čia kalbama apie santykių, pagrįstų pasitikėjimu, svarbą. Jei klientas praranda pasitikėjimą socialiniu darbuotoju ar socialinės apsaugos sistema, galima manyti, kad jis gali tapti jautresnis, nes nežino, ar ir kada su juo bus elgiama sąžiningai. Toks pasitikėjimo suvokimas glaudžiai susijęs su pagarba. Pasitikėjimas ir pagarba laikui bėgant turi

augti ir užimti svarbią vietą. Jei pasitikėjimo nelieka, jo galima ir nebeatgauti (Lawton, Cyster, 2005, p. 285). Iš esmės žmonės yra lygūs savo, kaip asmenų, orumu ir iš jo išplaukiančiomis teisėmis. Bet koks pagrindinių asmens teisių diskriminavimas, susijęs su skirtinga lytimi, kilme, odos spalva, socialine padėtimi, kalba arba religija, turi būti panaikintas, nes tai priešinga Dievo planui (Katalikų Bažnyčios Katekizmas, 2015, Nr. 1995). Todėl, kaip pabrėžia Socialinio darbo etikos normos ir principai, „socialiniai darbuotojai turėtų suteikti geriausią įmanomą pagalbą bei patarimus bet kam jų ieškančiam, neatsižvelgiant į jų lytį, amžių, negalias, spalvą, socialinę klasę, rasę, kaba, religiją, politinius įsitikinimus bei seksualinę orientaciją“ (Socialinio darbo etikos normos ir principai, 1994, Nr. 2.2.6).

2.2. Teisingumas

Socialinio darbo etikos normos ir principai (1994, Nr. 2.2.4) pabrėžia, kad „socialiniai darbuotojai turi laikytis socialinio teisingumo principų“. Teisingumas, kaip garbingumas, apima lygybę, gaunant socialinę pagalbą ir gerinant žmogaus gyvenimo kokybę. Teisingumas reiškia vienodą pagarbą žmogaus teisėms. Pagarba žmogui susijusi su teisingomis pastangomis gerinti kliento gyvenimo kokybę (Lawton, Cyster, 2005, p. 284–285).

Žmogaus savos gyvenimo kokybės vertinimas priklauso nuo psichologinių, socialinių ir dvasinių veiksnių. Socialinis darbuotojas, gerbdamas kliento orumą, jo teisę į laisvą apsisprendimą, suteikia klientui išsamią informaciją apie jo teises, galimybes ir su tuo susijusias pareigas; pasitelkia į pagalbą patyrusius specialistus, jei to reikalauja kliento interesai; nutraukia ryšius su klientu, jam sutikus, kai visos galimybės yra išnaudotos arba pagalbos nebereikia; neatskleidžia konfidencialios informacijos apie klientą be jo sutikimo tretiesiems asmenims (Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas, 1998, str. 2; Reamer, 2013, p. 95–98). „Socialiniai darbuotojai gerbia žmonių teisę pasirinkti, susitarti dėl paslaugų ir dalyvauti pagalbos procese“ (Didjurgienė, 2007, p. 25).

2.3. Gynybiškumas

Ginti klientą būtų sudėtinga, jei socialinis darbuotojas negebėtų racionalizuoti jo problemų ir aplinkos. Socialiniai darbuotojai klientų pripažįstami kaip gynėjai, globėjai. Jie turi ginti kliento teises į pasitikėjimu paremtus santykius, informacijos slaptumą, konfidencialumą (Socialinio darbo etikos normos ir principai, 1994, Nr. 3.3.2). Socialinės pagalbos teikėjas gali tapti pagalbiniu kliento gynėju, šiam pasiekus tam tikrą savarankiškumo laipsnį. Gynyba turėtų „tapti palankiausių interesų paaikškinimu“ (Lawton, Cyster, 2005, p. 281). Kartais klientai gali elgtis savaip, prieštaraudami socialinio darbuotojo nuomonei ar iškeldami savo priešingus argumentus. Tai didina kliento savarankiškumo suvokimą ir atskleidžia jo teisę pasirinkti, kaip gyventi. Tačiau klientai gali nenorėti būti savarankiški, ypač sudėtingose situacijose, savarankiškumo suteikimas gali didinti įtampą, kurią ir taip patiria (Banks, 2012, p. 78–80; Lawton, Cyster, 2005, p. 282–283). Socialiniai darbuotojai prisideda humanizuojant socialines institucijas, siekiant, kad jos labiau atlieptų žmonių poreikius (Didjurgienė, 2007, p. 25), todėl socialinis darbuotojas, gerbdamas kliento orumą, jo teisę į laisvą apsisprendimą, įvertina ir paties kliento galimybes savarankiškai spręsti savo gyvenimo problemas, informuoja jį apie galimą pagalbą (Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas, 1998, str. 2).

Socialinių darbuotojų etikos kodekse pabrėžiama, kad socialinis darbuotojas gerbia kliento orumą, jo teisę į laisvą apsisprendimą. Vadovaudamasis šiuo principu, socialinis darbuotojas pripažįsta visus asmenis, kuriems reikia jo pagalbos; aptarnauja ir gina visus klientus, santykius su jais grįsdamas nuoširdumu bei atsidavimu jiems; yra suinteresuotas kompetentingai padėti klientui, įveikti jo gyvenimo sunkumus (Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas, 1998, str. 2). Šis socialinės pagalbos teikėjo gynybinis darbas susijęs su atskaitomybe ir atsakomybe. Socialinis darbuotojas tarnauja visuomenės socialinei gerovei. Vadovaudamasis šiuo principu jis siekia sudaryti sąlygas pozityviai asmenų raiškai, padeda užtikrinti jų socialines garantijas, tenkina asmeninius poreikius (Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas, 1998, str. 6; Levy, 2012, p. 19).

Kalbame apie tai, kad teikiant socialinę pagalbą esminis dėmesys skiriamas etiniams sprendimams. Jų sąsaja su globa tik patvirtina poreikį kalbėti apie etikos ir globos ryšį. Kadangi socialinės pagalbos teikėjai yra atsakingi už tinkamą ir prasmingą pagalbos klientui teikimą, jie taip pat įpareigoti ginti žmogaus teises ir tas vertybes, kurios su jomis susijusios. Klientų teisų nepripažinimas reiškia ir socialinės pagalbos teikėjų teisių neigimą. Paprasčiau būtų pasakyti: „Elkis taip, kaip nori, kad su tavimi elgtųsi.“ Nors tai teoriškai atrodo visiškai teisinga, tai nereiškia, kad taip yra ir praktiškai. Socialinės pagalbos teikėjas turi suvokti, koks yra teisingas ir etiškas elgesys su klientu (Banks, 2012, p. 17; Lawton, Cyster, 2005, p. 283).

Socialiniai darbuotojai savo veikloje turi bendradarbiauti su klientais, siekdami patenkinti visus jų lūkesčius, kartu paisydami ir kitų dalyvaujančių jų interesų. Klientai gali būti skatinami dalyvauti veikloje tiek, kiek įmanoma, tik laikantis etikos principų (Socialinio darbo etikos normos ir principai, 1994, Nr. 2.2.9). Etiniai principai yra socialinės pagalbos pagrindas ir asmeninės moralinės taisyklės. Rūpinimasis kitais reiškia rūpinimąsi savimi ir etinių principų bei teorijos svarbos pripažinimą. O pagarbos, teisingumo ir globėjiskumo principų laikymasis padeda socialinę pagalbą teikti veiksmingiau.

3. Gyvenimo kokybės gerinimas teikiant socialinę pagalbą

Nė viena profesija negali išsikelti tokių etinių taisyklių, kurios grubiai pažeistų bendrus visuomeninius etikos standartus, todėl ir socialinio darbuotojo profesinės etikos šaltinis yra tas pats, kaip ir visuomeninės etikos, skiriasi tik prioritetų, akcentų, intensyvumo ar pritaikymo nusakymu (Didjurgienė, 2007, p. 70). Socialinė pagalba nukreipta į gyvenimo kokybės gerinimą. Svarbu suvokti, kad tai nėra paprastas fizinės gerovės ar veiklos matas. Visapusiškas klientų gyvenimo kokybės gerinimas yra socialinės pagalbos teikimo tikslas. Akivaizdu, kad kiekvienas klientas skirtingai supranta gyvenimo kokybę, skiriasi ir jų poreikiai. Pagrindinis gyvenimo kokybę gerinantis dalykas teikiant socialinę pagalbą yra materialinė pagalba. Socialinės pagalbos reikia klientams, kurių gyvenimo kokybė dėl skurdo labai prasta, o pagalbos tikslas juk ir yra gyvenimo kokybė. Visgi siekiant pagerinti gyvenimo ko-

kybę neužtenka tik aprūpinti materialiai. Visa apimantis požiūris į žmogų, kaip asmenį, kelia ir atitinkamus gyvenimo kokybės gerinimo reikalavimus, nemažai dėmesio skiriant ir psichologinėms bei dvasinėms kliento reikmėms, kurių nepatenkinus, žmogus išgyvena nevisavertiškumo, beprasmybės jausmus, depresiją ir kančią.

Svarbų vaidmenį gerinant gyvenimo kokybę vaidina bendruomenė, kurioje kiekvienas narys priimamas, gerbiamas ir vertinamas būtent dėl to, kad yra asmuo; didesnę vargą patiriantis bendruomenės narys sulaukia ir daugiau dėmesio, juo labiau rūpinamasi. Esant tokiai bendruomenės aplinkai galima derinti ne tik materialinius, bet ir dvasinius poreikius, svarbiausia – rūpestis ir meilė, padedantys gerinti individualius, bet svarbius kliento poreikius, siekiant geresnės gyvenimo kokybės (Klimašauskas, 2011, p. 35).

Socialinė pagalba apima psichologinius ir dvasinius kliento priežiūros aspektus. Teikiant socialinę pagalbą neįmanoma žvelgti į žmogų tik kaip į paprastą biologinę būtybę. Čia nemažas dėmesys skiriamas kliento emocijoms, jausmams, poreikiams, kurie yra ypatingi dėl esamos situacijos. Stengiamasi su klientu užmegzti nuoširdžius ir pasitikėjimu pagrįstus santykius, kad jis nesibaimintų išsakyti savo vidinių rūpesčių. Pastebėta, kad pavykus tai padaryti lengviau kontroliuoti net socialines problemas. Dažnai klientai baiminasi dėl ateities, ypač susidūrę su dideliu skurdu. Tokiu atveju pasitelkiami terapiniai pokalbiai, padedantys į pagalbą integruoti ir patį klientą, kad žmogus nesijaustų nereikalingas ir bejėgis. Kalbama su kiekvienu asmeniu individualiai, tai priklauso nuo žmogaus psichologinės būklės, jo gebėjimo ir noro šnekėtis. Pokalbiai būna nereguliarūs, jų trukmė nenustatyta, tiesiog užtenka žmogaus, kuris rūpinasi, domisi, atranda laiko prisėsti šalia. Dažnai klientus slegia esamos ar net išgalvotos nuodėmės, tad jiems reikia Susitaikinimo sakramento. Krikščioniškas tikėjimas, atveriantis savo gylį tikint amžinuoju gyvenimu su Dievu, padeda ramiau išgyventi kylančią baimę. Mokantis dėkoti Viešpačiui už gyvenimą, net išgyvenant socialinę krizinę, lengviau priimti viską kaip Jo mylinčią valią. Teikiant socialinę pagalbą stengiamasi apimti psichologinius ir dvasinius žmogaus poreikius, tai žmogui padeda gyventi jaučiantis žmogumi, neprarasti savo vertės dėl skurdo ar negebėjimo gyventi socialiai atsakingai. Kai kalbama apie asmens orumą, krikščionis tai supranta kaip tie-

są, kuri teigia, kad kiekvienas bet kokios būklės žmogus išlaiko savo orumą, nes yra sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą, pašauktas į bendrystę su Kūrėju. Krikščionis supranta, kad tikras orumas išlieka ir skurde ar socialinio nuopuolio situacijoje. Svarbiausia, kad kiekvienu atveju žmogui suteikiama galimybė iš naujo įvertinti savo gyvenimo tikslą ir prasmę.

Išvados

Pagrindinis socialinio darbo tikslas – ginti žmogų kaip asmenybę ir vertybę, puoselėti jo teisę į apsisprendimą ir savirealizaciją. Ginamas kiekvienas žmogus, nes visi yra vienodai orūs. Orumas laikomas žmogaus teisių pagrindu. Teisę į orumą lemia gimimo faktas, o ne tam tikras socialinis vaidmuo. Aptarę žmogaus orumą socialinio darbo kontekste matome, kad socialinio darbuotojo teikiamos paslaugos glaudžiai susijusios su etika ir vertybėmis. Socialinis darbuotojas, prieš akis turėdamas nelygstamą asmens vertę, turi puoselėti nustatytą vertybių sistemą, laikytis etinių principų. Etinis sąmoningumas – būtina socialinio darbuotojo profesinės etikos dalis. Laikantis socialinės pagalbos teikimo etikos stengiamasi daryti gera; su klientu bendrauti teisingai ir nuoširdžiai; į klientą ir jo šeimą žiūrėti kaip į bendrą visumą. Teikiant socialinę pagalbą išlaikoma pagarba savarankiškumui; atsižvelgiama į naudingumą; siekiama nepakenkti. Svarbiausia tai, kad socialinę pagalbą gaunantys klientai turi teisę į žmogiškojo orumo išsaugojimą.

Etikos principų laikymasis yra socialinės pagalbos pagrindas, jos veiksmingumo veiksnys. Socialinė pagalba prasideda supratus, kad kiekvienas klientas turi savo asmeninę istoriją, tam tikrus tarpusavio ryšius ir tam tikrą kultūrą, jis yra vertas pagarbos kaip nepakartojama asmenybė. Pagarba yra pagrindinė socialinio darbuotojo pareigos dalis, teikiant socialinę pagalbą, nes pagalba be pagarbos dehumanizuoja žmogų. Socialinių darbuotojų profesiniai santykiai pagrįsti jų pagarba individualiam darbui ir žmogiškajam orumui. Pagarba žmogui neatsiejama nuo pastangų pagerinti kliento gyvenimo kokybę. Socialiniai darbuotojai turi laikytis socialinio teisingumo principų. Teisingumas, kaip garbingumas, apima lygybę, gaunant socialinę pagalbą, gerinant žmogaus gyvenimo kokybę. Teisingumas reiškia vienodą pagarbą

žmogaus teisėms. Socialiniai darbuotojai klientų pripažįstami kaip gynėjai. Jie turi ginti kliento teises į pasitikėjimu paremtus santykius, informacijos slaptumą, konfidencialumą, atsakingą panaudojimą. Gynyba turėtų tapti palankiausių sprendimų įgyvendinimu. Teikiant socialinę pagalbą gebėjimas etiškai elgtis yra pagrindinis klientams siūlomos paslaugos kokybės aspektas.

Teikiant socialinę pagalbą stengiamasi apimti psichologinius ir dvasinius žmogaus poreikius, kurie padeda žmogui išgyventi jaučiantis žmogumi, neprarandant vertės dėl skurdo ar negebėjimo gyventi socialiai atsakingai. Gyvenimo kokybės gerinimas yra socialinės pagalbos siekis. Pagrindinis gyvenimo kokybę gerinantis dalykas teikiant socialinę pagalbą yra materialinė parama. Visa apimantis požiūris į žmogų, kaip asmenį, kelia ir atitinkamus gyvenimo kokybės gerinimo reikalavimus, kai daug dėmesio tenka skirti psichologinėms ir dvasinėms kliento reikmėms, kurių nepatenkinus, žmogus išgyvena neįsivaertiškumo, beprasmybės jausmus depresijos ir kančios kontekste.

Literatūra

- Adomaitytė-Subačienė, I. (2015). Socialinių paslaugų kokybės standartizavimas Lietuvoje. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, Nr. 11, p. 54–65.
- Bagdonas, A. (2001). Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademinis aspektai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, Nr. 1, p. 10–35.
- Banks, S. (2012). *Ethics and Values in Social Work*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Benediktas XVI. (2011). Šventojo Tėvo žodis (nepasakytas) Pasaulio jaunimo dienų Vigilijoje, 2011 08 20. *Artuma*, Nr. 9, p. II viršel.
- Congress, E. P. (2000). What Social Workers Should Know About Ethics: Understanding and Resolving Practice Dilemmas. *Advances in Social Work*, Vol. 1, No. 1, p. 1–26.
- Didjurgienė, S. (2007). *Etinės dilemos administruojant socialines paslaugas*. Socialinio darbo magistro darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas Socialinio darbo institutas.
- Juozulynas, A., Jurgelėnas, A., Filipavičiūtė, R., Butkienė, B., Alekna, V., Savičiūtė, R. (2010). Gyvenimo kokybės prognozavimo galimybė senstančioje visuomenėje. *Gerontologija*, Nr. 11(3), p. 141–147.
- Kabašinskienė, R. (2005). *Paliatyvios pagalbos paslaugų organizavimas slaugos ligoninėje*. Magistro diplominis darbas. Kaunas: Kauno medicinos universiteto Visuomenės sveikatos fakulteto Socialinės medicinos katedra.
- Katalikų Bažnyčios Katekizmas*. (2015). Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.

- Kavaliauskienė, V. (2008). Socialinio darbuotojo asmenybės savybės – santykio su profesija išraiška. *Soter*, Nr. 26 (54), p. 87–102.
- Klimašauskas, D. (2011). *Paliatyvios pagalbos kaip alternatyvos eutanazijai teisinis reglamentavimas*. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Bioteisės katedra.
- Lawton, S., Cyster, D. (2005). Etiniai klausimai. *Paliatyvioji slauga*. Kaunas: KMU leidykla, p. 278–300.
- Levy, C. S. (2012). *Social Work Ethics on the Line*. New York: Routledge.
- Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas*. (1998). Vilnius. Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija. Prieiga internete: <www.kartunamai.lt/saugykla/failai/Soc_darb_etik_kod.doc> [žiūrėta 2018-08-27].
- Narbekovas, A. (2004). *Bioetika*. Kaunas: VDU leidykla.
- Reamer, F. G. (2013). *Social Work Values and Ethics*. New York: Columbia University Press.
- Socialinio darbo etikos normos ir principai*. (1994). Priimti TSDF visuotinio susirinkimo Kolumbe, Šri Lankoje, 1994 m. liepos 6–8 d. Prieiga internete: <www.kartunamai.lt/saugykla/failai/Soc_darb_etik_kod.doc> [žiūrėta 2018-08-27].
- Šventasis Raštas*. (2009). Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Vaišvila, A. (2005). Žmogaus orumas ir teisė į orumą teisinio personalizmo požiūriu (nuo statiškojo prie tampančiojo orumo sampratos). *Jurisprudencija*, T. 71 (63), p. 49–61.
- Venckienė, E. (2005). Žmogaus orumo ir teisės į orumą sampratų įvairovė ir jos kritinė analizė. *Jurisprudencija*, T. 77(69), p. 91–98.

ETHICAL PRINCIPLES OF PROVIDING SOCIAL ASSISTANCE FORMING THE BASIS OF ITS EFFECTIVENESS

Remigijus Oželis

Summary

The 21st century is proclaimed to be the era of enhancement of quality of human life. Providing of social assistance plays an important role in the improvement of the quality of human life. The main aim of social work is to protect the human being as a personality and value and to foster their right

to self-determination and self-realisation. Every person is protected as all people are equal in their dignity. Dignity is considered to constitute the basis of human rights. The right to dignity is gained by birth and not by a certain social role. Discussion of human dignity in the context of social work reveals that services of a social worker have to encompass high ethics and values. In contact with an unconditional human worth, the social worker has to adhere to an established system of values and ethical principles. Ethical awareness is an essential part of professional ethics of social work. Ethics of social assistance require doing good, fair and frank communication with the client, and viewing the client and their family as a solid whole. Provision of social assistance tries to ensure independence, usefulness and to avoid causing any harm. The main constituent is that clients of social assistance have a right to the highest attainable level of human dignity.

Adherence to the principles of ethics is the basis of social assistance which makes it even more effective. Respect is the main part of social worker's duties of social assistance as assistance without respect dehumanizes the person. Professional relationships of social workers are based on their respect towards individual work and human dignity. Respect for human being is linked to the efforts to improve the quality of the client's life. Social workers must adhere to the principles of social justice. Justice like dignity includes equality while receiving social assistance and improving quality of human life. Justice means equal respect for human rights. Social workers are perceived by their clients as protectors. They must protect the client's rights to relationships based on mutual trust as well as sensitivity, confidentiality and responsible use of information. Protection has to become implementation of the most favourable decisions. The ability to behave ethically while providing social assistance is the main qualitative aspect of the service for its clients.

Social assistance seeks to integrate psychological and spiritual human needs, which allow the person to survive while feeling as a human being, without losing their value due to poverty or inability to lead a socially responsible life. Enhancement of the quality of life is the objective of social assistance. The primary and the most fundamental aspect of enhancement of

quality of life within social assistance is provision of material help. A holistic attitude to a human being as a personality emphasises the client's psychological and spiritual needs in terms of enhancement of quality of life. Failure to meet those needs leaves the person with the feelings of inadequacy, depression, senselessness and suffering.